

Vzpomínky k výročí časopisu *Chemické listy*

Při svém věku mohu již vystupovat v roli pamětníka a zavzpomínat, s trochou nostalgie, na doby učené vědy chemické, na doby, kdy jsem se pokoušel zařadit mezi „vědce“, kteří ve mně vzbuzovali respekt. Časopis *Chemické listy* v mém vstupu do vědeckého světa sehrál velkou úlohu. Byl to časopis, kterému jsem věřil, časopis, v kterém byly publikovány články významných vědeckých osobností, které ovlivnily můj vztah k chemii a výzkumu, časopis, v němž byly práce publikovány v češtině. Moje jazykové vzdělání bylo totiž značně zaostalé, protože během školní docházky výuka přecházela z němčiny na ruštinu a pak i na angličtinu, aniž na mně zanechala významné stopy ve všech těchto jazycích. Později jsem to jen s velkým úsilím doháněl.

Úloha přehledných článků

V době mých vědeckých začátků byly již *Chemické listy* časopisem referátovým, kde byly publikovány články shrnující údaje převzaté z odborné literatury, říkalo se jim rešerše. V té době sestavit článek shrnující publikované údaje jistě oblastí oboru představovalo několik týdnů, někdy i několik měsíců vysedávání v knihovně, procházení rejstříků *Chemical Abstracts*, lezení po „regálech“, hledání časopisů, objížďení knihoven a vypisování údajů na lístečky. V době, kdy elektronické prostředky získávání, ukládání a zpracování informací spadaly ještě do oblasti „science fiction“, byly hrdostí každého „vědce“ krabice plné lístečků, na nichž byly vypsané údaje z abstraktů a publikací. I později jsem trávil přibližně dva měsíce do roka v knihovně a pročítal *Chemical Abstracts*, abych měl přehled o tom, jak se obor vyvíjí.

Musím konstatovat, že v časopise *Chemické listy* jsem našel inspirativní přehledné práce zkušených odborníků, které představovaly hodnocení stavu jistého oboru, a v nichž se odrážela mnohaletá zkušenost jejich autorů. Pro začínajícího mladého studenta představovaly tyto práce „startovní čáru“ pro vstup do oboru, která mu umožnila, aby se seznámil s jeho stavem v dané době a nemusel se již vracet hluboko do vývoje v minulosti. Byla to cenná informace. Vycházela totiž z mnohaletých zkušeností špičkových odborníků, kteří nelitovali námahy na to, aby zhodnotili stav oboru a popsali jej v publikaci. Pozdější vývoj, který bych charakterizoval jako „kult původní experimentální práce publikované v angličtině a citované Američany“, význam těchto prací publikovaných v češtině snížil. Přesto si však myslím, že každý vědecký pracovník by si měl jako jeden z cílů vytknout vytvoření publikace nebo článku, v kterém zhodnotí stav oboru a formuluje názor pro jeho další vývoj.

Formální přehled odborné literatury

V současné době elektronického zpracování informací se časopis *Chemické listy* někdy potýká s problémem prací,

které je možné označit jako formální přehled odborné literatury. Elektronické systémy ukládání a vyhledávání informací umožňují rychle získat soubor odkazů na práce, v nichž se vyskytují zadaná klíčová slova. Autor tohoto formálního zpracování informací pak odkazy seřadí podle nějakého systému a vytvoří publikaci, jejíž součástí jsou desítky nebo stovky odkazů na původní prameny. Nechci tím říci, že tato vyhledávací činnost je neúčelná, je samozřejmou součástí vstupní fáze řešení nějakého problému. Ze zpracované informace je možné sestavit text. Hnací silou publikování těchto textů je často ne snaha něco odborné veřejnosti sdělit, ale i povinnost řešitelů, kteří získali granty, vytvořit publikaci, v níž je uvedeno poděkování agentuře, která grant přidělila. Takovýto přehled literatury však neobsahuje to nejdůležitější, a to je charakterizaci oboru, jasnou formulaci řešených problémů, nástin vývoje oboru a kritické posouzení publikovaných údajů. Je to jen uspořádaný systém odkazů vyhledaných elektronickým systémem.

Úloha českého jazyka v odborné literatuře v chemii a chemické technologii

Jednou z úloh vědeckých pracovišť, zejména pracovišť na vysokých školách, je vytváření odborné terminologie. Naši obrozenci zachránili český jazyk, vytvořili například nádherné originální české názvosloví anorganických sloučenin (ny, natý, itý, ičitý,.....). Najednou zjišťujeme, při konfrontaci s mezinárodními databázemi, že toto krásné názvosloví je jistou přítěží. Je třeba rozhodnout, ve výuce i praxi, kde ponechat české názvosloví a kde přejít na „mezinárodní termíny“. Podobné problémy se týkají i odborné terminologie. Musíme se rozhodovat, které termíny „internacionalizovat“, a které termíny vytvářet české. Asi nikdo nechce „chemický reaktor“ přejmenovat na „lučební přeměňák“. S postupem vývoje bude v odborném jazyce růst podíl terminů odvozených z mezinárodního základu (asi většinou z angličtiny). Tento vývoj by však měl být řízený a přijaté odborné termíny by neměly odporovat duchu českého jazyka.

K zachování publikací v českém jazyce v chemii vede řada důvodů. Přesto, že v oblasti vrcholové vědy se uplatňuje zásada „co není v angličtině – neexistuje“, učebnice středních škol, ale i vysokých škol, budou stále vydávány v češtině. Vývoj po roce 1989 prokázal, že představa, že by na vysokých školách byla výuka založena na využití mezinárodních, anglicky psaných učebnicích, je mylná. Drtivá většina studentů není zatím schopna běžně používat anglické učebnice jako samozřejmou učební literaturu, přesto, že pak mnozí z nich pracují na zahraničních pracovištích a úspěšně se tam uplatní. Základem výuky je čeština. Vývoj české terminologie je proto trvalým úkolem učitelů na vysokých školách, ale i úkolem odborníků na ústavech Akademie věd a jiných výzkumných institucích. Časopis

Chemické listy je jedním z prostředí, ve kterém je možné názory na české odborné termíny tříbit a testovat.

Úloha odborné terminologie v legislativě ochrany prostředí

Úkolem, také mimořádně důležitým, je vývoj odborného chemického jazyka pro oblast legislativy, např. pro schvalování integrovaných povolení v souvislosti se „Zákonem integrované prevence a omezování znečištění“, který je běžně označován z angličtiny odvozenou zkratkou IPPC (Integrated Prevention and Pollution Control) a zpracování bezpečnostních zpráv a jiných dokumentů uložených „Zákonem o prevenci závažných havárií způsobených vybranými nebezpečnými chemickými látkami a chemickými přípravky“. Články s touto tematikou se objevují na stránkách Chemických listů stále častěji. Chemické listy mohou vytvářet prostředí pro vytváření terminologie i v této oblasti.

Populárně vzdělávací články pro chemiky

Být chemikem v současné době není snadné. Přesto, že chemické produkty drtivá většina obyvatel kupuje a používá bez zábrán, chemie je často označována a vnímána jako nebezpečný obor. Tento názor někdy zasahuje i mládež. Časopis Chemické listy poskytuje možnost informovat „chemickou veřejnost“ o aktuálních problémech chemie a vytvářet „skupinový názor na úlohu chemie“ a tomuto vývoji se bránit. Čtyři čísla časopisu za rok dostávají automaticky všichni členové České společnosti chemické. Časopis tedy oslovuje odbornou chemickou veřejnost. Je to příležitost osvětlit odborné chemické obci

aktuální problémy spojené s chemií a chemickým průmyslem. Jde hlavně o dva úkoly:

- Vytvářet společný názor odborné chemické veřejnosti na úlohu chemie ve společnosti, a to jak v kladném smyslu, tak smyslu záporném, aby mohla reagovat na tlaky různých organizací, které je možné charakterizovat heslem „chemie škodí, pryč s chemií“.
- Propagovat chemii mezi mládeží, aby byl zajištěn příliv mladých lidí na školy do sektoru.

Zkušenost ukazuje, že srozumitelné články o aktuálních problémech chemie a chemického průmyslu „si své čtenáře najdou“, například mezi učiteli chemie, ale i mezi studenty. Problémem je, kde takové články brát. Psaní těchto popularizačních článků není snadné a každý je psát neumí, a někdy je psaní těchto článků podceňováno a není ani dostatečně společensky hodnoceno. Ani organizace chemického průmyslu, které mají samozřejmě na vytváření společného názoru na úlohu chemie v životě naší společnosti zájem, nemají dost autorů, kteří by do časopisu Chemické listy psali články pro širší veřejnost.

Závěr

Přeji časopisu, aby vycházel i dále, protože jeho úloha je důležitá. Pro udržení časopisu jsou podstatné tři složky (seřazení neodpovídá důležitosti):

- autoři, kteří (zdarma) píšou dobré články,
- odběratelé, kteří časopis odebírají
- sponzoři, kteří poskytují prostředky, bez nichž nemůže časopis vycházet.

Josef Horák